VZDĚLÁNÍ, IDEOLOGIE A REFORMA SPOLEČNOSTI – ZA „NOVÉ“ POLYTECHNICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKOSLOVENSKU

EDUCATION, IDEOLOGY AND THE REFORM OF SOCIETY – FOR A „NEW“ POLYTECHNIC EDUCATION IN CZECHOSLOVAKIA

Tomáš Kasper[1], **Dana Kasperová**[2]

[1] Katedra pedagogiky a psychologie, FPHP, Technická univerzita Liberec/katedra pedagogiky, FF, Univerzita Karlova, Praha

[2] Katedra pedagogiky a psychologie, FPHP, Technická univerzita Liberec

Abstrakt

Příspěvek se zabývá vztahem vzdělávací politiky a utváření pedagogické teorie na pozadí otázek instrumentalizace a ideologizace vzdělávání pro společensko-politické cíle. Příspěvek analyzuje dvě období vzdělávací politiky totalitního komunistického Československa na vybraném konceptu – polytechnickém vyučování. Analýza se zaměřuje v první části na cíle a program polytechnické výchovy v 50. letech, kdy měla napomoci „odstranit“ model všeobecného středního vzdělání a napomoci hospodářskému vítězství „Východu“. Druhá část příspěvku analyzuje polytechnickou výchovu jako technokratický model vzdělanosti v období tzv. vědecko-technické revoluce v 60. letech 20. století.

Klíčová slova: *polytechnické vzdělání, pedagogická věda, socialismus, totalita, vzdělávací politika*

Abstract

The paper deals with the relationship between educational policy and the formation of educational theory against the background of the issues of instrumentalization and ideologization of education for socio-political aims. The paper analyses two periods of educational policy of totalitarian communist Czechoslovakia on a selected concept – polytechnic teaching. In the first part, the analysis focuses on the goals and program of polytechnic education in the

1950s, when it was supposed to help "remove" the model of secondary school education in general and help the economic victory of the "East". The second part of the paper analyses polytechnic education as a technocratic model of education during the period of the so-called scientific and technological revolution in the 1960s.

Keywords: *polytechnic education, pedagogical science, socialism, totalitarianism, educational policy*

1 ÚVOD

Koncepce polytechnického vzdělání (tedy vzdělávacího konceptu usilujícího o rozvoj technického, přírodovědně a matematicky zaměřeného vzdělávacího modelu připravujícího žáky a mladistvé pro práci ve všech hlavních výrobních odvětvích socialistického hospodářství) se stala po roce 1948 důležitým programem proměny socialistického školství v Československu na úrovni nižšího i vyššího sekundárního stupně a rovněž instrumentem reformy společnosti v duchu komunistické ideologie, socialistické „přestavby" státně plánovaného a „na vědeckém základě" založeného hospodářství. Teoretická reflexe cílů a programu polytechnického vzdělání rozvíjeného v Československu v letech 1948–1968 může být čtena ve dvou rovinách. Jednak jako analýza prosazování technokratického modelu vzdělávání, kterým chtěla vzdělávací politika (i pedagogická teorie) nahradit koncept všeobecného humanitně zaměřeného středoškolského vzdělávání („z období buržoazního" Československa). Dále se jedná o vzdělávací koncept, kterým chtěla vzdělávací politika zajistit „vzestup a vítězství" Východu v hospodářské a politické oblasti. Obě roviny jsou podstatné pro pochopení dynamiky a struktury vzdělávací diskuse o polytechnickém vzdělávání v Československu v 50. a 60. letech 20. století.

2 TEORIE

Z hlediska teoretického se jedná o rekonstrukci a interpretaci utváření vybraného vzdělávacího konceptu (jeho cílů, obsahového programu a kurikulárního vymezení, vzdělávacích prostředků) v rámci politické instrumentalizace, ideologické indoktrinace a sovětizace československého školství a vzdělávací teorie. V daném ohledu se jedná o „napětí" mezi vědou a politikou (Tenorth 2017,

Zounek/Šimáně/Knotová 2017), mezi „pedagogickou vědou, vzdělávací politikou a reformou společnosti" (Kasper 2020). Analýza při zpracování tématu je vedena jak z roviny vzdělávací politiky, pedagogické teorie, tak i kurikulárních teorií.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Využíváme komparativní přístupy analyzující proměnu vzdělávacích konceptů, vzdělávacích obsahů s ohledem na prosazování cílů vzdělávací politiky a prosazování „nových" teoreticko-pedagogických přístupů. Pracujeme s časovostí ve vzdělávací politice i teorii a poukazujeme na napětí mezi kontinuitou a diskontinuitou („nový" počátek versus pokračování v tradici a ukotvené pedagogické identitě) (Caruso et al. 2013). Celkově využíváme přístupy sociologie vědění. Ptáme se jaká „mínění", pedagogické koncepty jsou „nově" konstruovány, kým, jak, jak jsou prosazovány, organizovány a v odborné i širší diskusi komunikovány, využívány (Behm/Drope/Glaser/Reh 2017). To předpokládá využití jak sociologie vědění, tak i diskurzivně analytických praktik (Sarasin 2007).

4 VÝSLEDKY

Empirickým korpusem, který analyzujeme, jsou zejména texty (časopisecké a knižní texty) publikované v období let 1950–1962 a 1962–1968 v časopise *Pedagogika* a dále významné a stěžejní monografie „aktérů" a zainteresovaných osob ve vymezení a prosazení konceptu polytechnického vzdělávání – O. Pavlík, G. Pavlovič, M. Cipro. Prezentujeme výsledky obsahové analýzy, které dokazují úsilí pedagogické vědy a vzdělávací politiky 50. a 60. let 20. století při prosazení polytechnické výchovy jako konceptu 1) nahrazujícího tradiční všeobecně vzdělávací model z období meziválečného Československa; 2) „pokrokově" směřujícího k hospodářskému a politickému vítězství komunistického světového názoru v tehdejším Československu; 3) podporujícího hodnotovou orientaci dle ideálů výchovy „komunistického člověka".

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Závěry analýzy: Představujeme zaměření a proměnu polytechnického vzdělávání v letech 1948–1968 v Československu. Poukazujeme na „fáze" utváření

modelu polytechnického vzdělávání, kdy 1) mělo zprvu napomoci prosazení socialistického modelu společnosti a „odstranění" modelu gymnaziálního všeobecného vzdělávání v 50. letech v období „sovětizace" československého školství a pedagogiky; 2) mělo napomoci realizovat model reformy socialistické společnosti opřený o technokratické přístupy a teorie vědecko-technické revoluce v „předjaří" a během Pražského jara. Diskutujeme vztahy pedagogické teorie, pedagogické vědy, vzdělávací politiky a instrumentalizace a ideologizace vzdělávání pro „reformu" společnosti.

6 LITERATURA

Caruso, M., Koinzer, T., Mayer, Ch., & Priem, K. (Eds.). (2013). *Zirkulation und Transformation.* Böhlau.

Behm, B., Drope, T., Glaser, E., & Reh, S. (2017). Wissen machen. *Zeitschrift für Pädagogik, 63*, 7–15.

Kasper, T. (2020). „Alles muss man umschreiben". In H. Schluss, H. Holzapfel, & H. Ganser (Eds.), *Fall des Eisernen Vorhangs 1989 und die Folgen* (s. 99–111). Litt Verlag.

Sarasin, P. (2017). Diskursanalyse. In M. Sommer, S. Müller-Wille, & C. Reinhardt (Eds.), *Handbuch Wissensgeschichte* (s. 45–55). Metzler Verlag.

Tenorth, H. E. (2017). Erziehung gebildeter Kommunisten. *Zeitschrift für Pädagogik, 63*, 207–275.

Zounek, J., Šimáně, M., & Knotová, D. (2017). *Normální život v nenormální době: základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace.* Wolters Kluwer.